בברייתו של עולם. ת"ר א"י נבראת תחילה וכל העולם כולו נברא לבסוף שנאמר °עד לא עשה ארץ וחוצות, א"י (א) משקה אותה הקב"ה בעצמו וכל העולם כולו ע"י שליח שנאמר °הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות, א"י שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית שנאמר הנותן מטר על פני ארץ וגו', א"י שותה תחילה וכל העולם כולו לבסוף שנאמר הנותן מטר על פני ארץ וגו' משל לאדם שמגבל את הגבינה נוטל את האוכל ומניח את הפסולת. אמר מר ממתקין הן בעבים מנליה דא"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן כתיב °חשכת מים עבי שחקים וכתיב °חשרת מים עבי שחקים שקול כ"ף ושדי אריש וקרי ביה *חכשרת ור' יהושע בהני קראי מאי דריש בהו? סבר לה כי הא דכי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא נהור ענני זעירין מוהי חשוך ענני סגיין מוהי כמאן אזלא הא דתניא מים העליונים במאמר הם תלוים ופירותיהן מי גשמים שנאמר °מפרי מעשיך תשבע הארץ כמאן כר' יהושע ור' אליעזר ההוא במעשה ידיו של הקב"ה הוא דכתיב. אריב"ל כל העולם כולו מתמצית גן עדן הוא שותה שנאמר °ונהר יוצא מעדן וגו' תנא מתמצית בית כור שותה *תרקב: ת"ר *ארץ מצרים הויא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה והוא אחד משישים בכוש וכוש אחד משישים בעולם ועולם אחד משישים בגן וגן אחד משישים לעדן ועדן אחד מס' לגיהנם נמצא כל העולם כולו ככיסוי קדרה לגיהנם וי"א גיהנם אין לה שיעור וי"א עדן אין לה שיעור. א"ר אושעיא מאי דכתיב °שוכנת על מים רבים רבת אוצרות מי גרם לבבל שיהו אוצרותיה מליאות בר הוי אומר מפני ששוכנת על מים רבים, אמר רב עתירה בבל דחצדא בלא מיטרא אמר אביי נקיטינן *טובעני ולא יובשני:

מתני' *בג' במרחשון שואלין את הגשמים רבן גמליאל אומר *בשבעה בו ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת: גמ' *א"ר אלעזר הלכה כרבן גמליאל תניא חנניה אומר ובגולה עד ששים בתקופה אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל הלכה כחנניה איני והא בעו מיניה משמואל מאימת מדכרינן ותן טל ומטר? אמר להו מכי מעיילי ציבי לבי טבות *רישבא? דילמא אידי ואידי חד שיעורא הוא. איבעיא להו יום ששים כלפני ששים או כלאחר ששים: ת"ש רב אמר יום ששים כלאחר ששים ושמואל אמר יום ששים כלפני ששים, א"ר נחמן בר יצחק וסימנך עילאי בעו מיא תתאי לא בעו מיא, אמר רב פפא *הלכתא יום ששים כלאחר ששים: מתני' *הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין ג' תעניות אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה, *הגיע ר"ח כסליו ולא ירדו גשמים ב"ד גוזרין שלש תעניות על הצבור אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה: גמ' מאן יחידים אמר רב הונא רבנן ואמר רב הונא יחידים מתענין שלשה תעניות שני וחמישי ושני מאי קמשמע לן תנינא *אין גוזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע את השערים אלא שלש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני מהו דתימא הני מילי צבור אבל יחיד לא, קמשמע לן, תניא נמי הכי כשהתחילו היחידים להתענות מתענין שני וחמישי ושני ומפסיקין בראשי חדשים ובימים

משלי ח · תהלים קד · שמואל ב כב · תהלים יח · תהלים קד · בראשית ב · ירמיה נא · [לעיל ד:] · לעיל ו. ב"מ כח. · פסחים צד. · לקמן טו:

מסורת הש"ס

[כלומר נכשרין ומתמתקין ערוך]

[פי' תרי וקב והיינו חצי סאה ערוך]

[כלומר מוטב שיהיה מטר הרבה מהיות חורב בלי מטר. ערוך]

[פי' הגאון כאשר כתיב נשיא בית אב תרגומו רב בית אבא וזה ראש בית אב. ערוך ערך רשבא א]

ובנוסחאות דידן כתוב רישבין ועיין בערוך ערך רשבא ב

בברייתו של עולם. כתיב שהיה כל העולם שטוף במים והקב"ה כונסן במקום אחד כמכניס מים בנאד (ב) שנתנם באוצרות דכתיב נותן באוצרות תהומות שם חול גבולו ואוצר לים: **מצורי תמצית**. מה שנשאר בעבים אחר שתיית': **על פני ארץ**. א"י: **בתחילה שותה**. שם יורדין הגשמים תחילה תורה אור כך שמעתי: **חשרת מים וחשכת מים**. שני מקראות הן חד בתהלים וחד בשמואל בוידבר דוד: **ש"ג שקול כף ושדי ריש**. כלומר קח כף שבמלת חשכת ורמוז עם מלה חשרת וקרי ביה (ג) חכשרת שממתקין ומכשירין אותן בעבים: **חשוך ענני סגיאין מימוהי**. והיינו דכתיב חשכת מים: **נהור ענני**. כשהענן קליש זעירין מימוהי ומכלל חשוך=סגיאין אתה למד אבל נהור=זעירין וחשרת לשון השרה כמו אין שורין דיו (שבת דף יז:) כו' כדדריש ליה רבי יהושע לעיל אבל חשכת מיבעי ליה להכי ולהכי: **במאמר הן תלוין**. אינן נחות על שום דבר אלא מכוסות ועומדות כמין בריכה ותלויות במאמרו של הקב"ה: **ופירותיהן מי גשמים**. משום לישנא דקרא נקט הכי משום דכתיב מפרי מעשיך תשבע הארץ ופירותיהם כלומר מזיעת המים שאין נחסרין כלום כדכתיב (תהלים סה) פלג אלהים מלא מים כל שעה והקרן קיימת ופירותיהן מי גשמים וכן מפורש בבראשית רבה: **ונהר יוצא מעדן**. (ד) סימן לדבר שגן עדן שותה מן הגשמים תחילה דכתיב ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן וגו': **תנא מתמצית בית כור**. כלי שמשקין במימיו בית כור יכולין להשקות בתמציתו שיעור זריעת תרקב שהוא אחד משישים בבית כור והכי נמי עולם=אחד משישים בגן עדן ודי לו בתמצית העננים המשקין את הגן (ה) גן לפני כל העולם כולו כעדן לגן: **נמצא כל העולם ככיסוי קדרה**. הקטן כנגד הקדרה: **שוכנת על מים רבים**. רבת אוצרות בא קצך אמת בצעך: **שרבו אוצרותיה**. שקנו עושר: **מים רבים**. שמשקין שדותיהן דבבל עמוקים מכל הארצות וגשמים מטפטפין ויורדין שם: **עתירה בבל**. עשירה היא בבל שקוצרין בה תבואה בלא מטר שאינן צריכים לגשמים: **נקיטינן**. דהכי (ו) אתלדא בבל בלא מיטרא: **דטובעני**. היא מקום מצולה ורקק: **ולא יובשני**. שאינה יבשה: **מתני' בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים וכו' רבן גמליאל אומר בשבעה בו בט"ו יום אחר החג**. כלומר בשבעה במרחשון הוא ט"ו אחר החג: **כדי שיגיע האחרון**. כלומר קודם ביאת מים לנהר פרת שהוא רחוק יותר: **גמ' ובגולה עד ששים**. ובגולה אין שואלין עד ששים בתקופה לפי שהוא מקום נמוך ואין צריכים מטר כל כך: **מכי מעיילי ציבי לבי טבות רישבא**. משעה שמכניסים עצים לאוצר לצורך ימות הגשמים שכן היו נוהגין לפי שהיו יודעין שזמן גשמים הוא משם ואילך ולא היו יכולין לחטוב עצים ביער: **רישבא**. לייד עופות כמו אין פורסין *רשבים ליונים (ב"ק דף עט:) טבות שם אדם: **כלפני ס'**. ולא מדכרינן: **כלאחר ס'**. ומדכרינן: **עילאי בעו מים**. העומדים בהרים צריכין יותר מים מפני שהגשמים מתגלגלים ויורדין למטה: **תתאי לא בעו מים**. שמתכנסין כל מימי ההרים לבקעה ה"נ רב שהיה מארץ ישראל כדאמרינן בעלמא (גיטין דף ו) מכי אתא רב לבבל וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות משום הכי אמר כלאחר ששים ובבבל בגולה מתוך שאינן צריכין לגשמים אין שואלין עד ס' לתקופת תשרי וכן אנו נוהגים שכל מנהגינו אחר בני בבל: **מתני' הגיע שבעה עשר וכו'**. אוכלין ושותין משחשיכה שאין אוכלין מבעוד יום כיום הכפורים ותשעה באב: **גמ' מאי קמ"ל**. הא דקאמר שני וחמישי ושני: **תנינא**. בפירקין דלקמן (דף טו:) אין גוזרין תענית כו' שלא להפקיע את השערים שאם היו מתחילין להתענות בחמישי היו קונין למוצאי התענית שתי סעודות גדולות אחד לתענית ואחד לשבת וכסבור המוכר שרעב בא לעולם ואתי לאפקועי שערים: **אפקועי**. מבטל שיעור מדה הראשונה וממעטה: **אבל יחידים לא**. שלש תעניות שהיחידין עושין קודם לצבור אינן זקוקין להתחיל בשני דליכא אפקעת שערים משום יחידים דיחידים לחודייהו והללו ג' תעניות דיחידים אינן בכלל י"ג תעניות דצבור תדע דקא חשיב במתני' שלש ושלש ושבע: **ומפסיקין בראשי חדשים**. שאם חל ר"ח בשני ובחמישי לאחר שהתחילו להתענות פוסקין תעניתם: וכן

קרי ביה חכשרת. פי' הטל הכ"ף מן חשכת ושדי עם חשרת ויהיה חכשרת כלומר שהמים בעננים מתכשרים שהעננים שותים לבסוף הם ממתקים בעבים: **טובעני** ולא יובשני. פי' מוטב להיות בארץ שהיא לחה מבשהיא יבשה:

הלכתא יום ס' כלאחר ס'. וכן עמא דבר ויום תקופה מתחיל: **אין** גוזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים. פי' שע"י שעשו הצבור תענית יקנו מזון של חמישי ושל שבת וכסבורים העם יוקר היא ויפקיעו השערים:

אוהו

עין משפט נר מצוה

כו א ב ג מיי' פ"ב מהלכות תפלה הלכה טו סמג עשין יט טור ש"ע א"ח סי' קיז סעיף א:

כז ד ה מיי' פ"ג מהל' תענית הלכה א והלכה ב טוש"ע א"ח סי' תקעה סעיף א ב:

כח ו מיי' שם פ"א הלכה ה טוש"ע א"ח סי' תקעב סעיף א:

כט ז מיי' שם הלכה ט ופ"ג הלכה י וטוש"ע שם סי' תקעה סעיף ו:

נושא
שבח ארץ ישראל

נושא
עוד בענין המים בעננים

נושא
תיאורים של מידות העולם
כלפי גן עדן וגיהנם

נושא
תאריך לשאלת גשמים
• בארץ ישראל
• בגולה

נושא
תאריכים של תחילת
התעניות על גשמים
• יחידים
• ציבור

◆

רבינו חננאל

ארץ ישראל נבראת תחלה שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות א"י הקב"ה משקה אותה [בעצמו] וכל העולם כולו ע"י שליח. שנאמר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות. א"י שותה מי גשמים וכל העולם שותה תמצית שנאמר הנותן מטר וגו' משל לאדם מגבל גבינה. נוטל מאכל ומניח הפסולת: ת"ר מצרים ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה. ואחד מס' בכוש. וכוש אחד מס' בעולם. והעולם אחד מס' בגן. וגן אחד מס' בעדן. ועדן אחד מס' בגיהנם. נמצא כל העולם כולו ככיסוי קדירה לגיהנם. אריב"ל כל העולם מתמצית הגן הוא שותה שנאמר ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. תנא מתמצית בית כור שותה. תרקב. פי' התרקב הוא חצי סאה. והכור יש בו ל' סאין. נמצא א' מס' בכור. וכיון ששנה בחיצונה והעולם א' מס' בגן. נמצא העולם כולו חלק א' מס' חלקים בגן ומתמציתו שותה כל העולם. דקדק התנא שמתמצית בית כור שותה תרקב שהרי זה התרקב א' מס' בכור כמו שהוא העולם א' מס' בגן ושותה המציתו: מתני' בג' מרחשון שואלין הגשמים ר"ג אומר (בשמונה) [בשבעה] בו. א"ר אלעזר הלכה כר"ג. תנא חנניה אומר ובגולה עד ס' יום בתקופה. אמר שמואל הלכתא כחנניה. וזמן הכנסת עצים דבי טבות רישבא מן השדה הוה ס' בתקופה. ואיבעיא לן יום ס' כלפני ס' ואינו שואל או כלאחר ס' ושואל. רב אמר כלפני ס' ושמואל אמר כלאחר ס' וסימניך עילאי בעי מיא תתאי לא בעו מיא. פי' נהרדעא אתריה דשמואל והיא גבוהה והן מבקשים מים. וסורא אתריה דרב והיא לגבי נהרדעא תתאה. והן אינן מבקשין מים כלומר כיון שהן תחתיין נקוין המים בהן ומתקיימין אצלם. אמר רב פפא הלכתא יום ס' כלאחר ס': מתני' הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענים. ואוקים רב הונא להני יחידים רבנן ומתענין ב' וה' וב'. ומפסיקין בר"ח וביו"ט

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות א"י שותה תחילה כו' על פני ארץ וגו' א"י משקה אותה הקב"ה בעצמו וכו' מתמצית וכו' על פני ארץ וגו' משל לאדם שמגבן את הגבינה: (ב) רש"י ד"ה בברייתו כו' כמכניס מים בנאד ונכנס באוצרות כו' ואוצר לים מה"ד שותה תחלה שם יורדין הגשמים תחלה כך שמעתי ומה"ד מתמצית מצורי מים שנשאר בעבים כו' א"י מה"ד חשרת כו': (ג) ד"ה ש"ג שקול כו' חכשרת. נ"ב ולהכי נקט ר"ש ולא נקט שי"ן דשי"ן הכא והכא כתיב: (ד) ד"ה ונהר יוצא מעדן כלומר סימן לדבר כו' דכתיב קרא ונהר יוצא מעדן תחילה להשקות הגן: (ה) ד"ה תנא כו' להשקות את הגן כס"ד ואח"כ מה"ד גן לפני כל עולם כולו כגן עדן לעולם: (ו) ד"ה נקיטינן דהכי הוא דאתלדא בבל בלא מיטרא דטובעני כו' הס"ד:

רבינו גרשום

כמאן כר' יהושע דאמר ממים העליונים הם. כמאן כר' אליעזר דאמר מן הארץ עולה מטר. מתמצית כור שותה תרקב. מתמצית גן עדן שותה כל העולם דכל העולם לגבי גן עדן כתרקב לפני כור תרקב תרי וקב דהיינו ג' קבין. כור ל' סאין ותרקב הצי סאה נמצא תרקב אחד משישים בכור וכל העולם אחד משישים בגן עדן ו רחצדא בלא מטרא כלומר שקוצרת בלא מטר כלומר שאינה צריכה מטר שיושבת בין ביצעי המים. ע"א אצדא: טובעני ולא יובשני כלומר מיתרמי שטובעין הזרעים אבל לעולם אין מתייבשין: ר"ג אומר בשבעה בו בחמשה עשר יום אחר החג כלומר דז' במרחשון הוא ט"ו אחר החג כדי שיגיע האחרון כו' קודם הגשמים: ובגולה אין שואלין את הגשמים עד ששים בתקופה. לפי שהן במקום נמוך ואין צריכין למטר כל כך: ציבי דטבות רישבא. דהוה עשיר והיו עצים שלו מונחים ליבש בשדה עד שיכנסם במרחשון: כלפני ששים. ואין שואלין בו: או כלאחר ששים. ושואלין בו: עילאי בעו מיא רב דהוה מא"י בעי מים בששים. תתאי לא בעי מיא שמואל דהוה מבבל עד לבסוף לא בעי מיא עד ששים ואחר: אוכלין ושותין משחשכה. שאין אוכלין מבעוד יום כיוה"כ וכתשעה באב: שלא להפקיע את השערים. דבני כפרים הבאים ליום הכניסה מספקים מים ומזון לאחיהן שבכרכין